

МОТИВАЦІЯ В НАВЧАННІ ЯК ГОЛОВНИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Серед визначених принципів ефективності модернізації освіти особистісна орієнтація неможлива без психолого-педагогічного супроводу, забезпечення психічного здоров'я учасників навчального процесу, створення сприятливого соціально-психологічного клімату. Проблема формування та розвитку творчої діяльності студентів, яка має свої педагогічні традиції та принципи у вищій школі, повертається новою стороною. Це зумовлено, передусім, прогресивними суспільними зрушеннями, чинниками науково-технічного прогресу та подальшим розвитком теорії і практики навчання та виховання. Весь процес навчання має бути підпорядкований завданням формування та розвитку в майбутніх фахівців таких якостей та властивостей, які б забезпечили їм продуктивну та суспільно ефективну професійну активність [1].

Педагогічні дослідження Л. Виготського, С. Гончаренка, Ю. Кулоткіна, М. Лазарева, В. Лозової, Н. Палехи, Н.Половнікової, С.Сисосвої, В. Сухомлинського, Т.Шамової, Г.Щукіної та ін. дають ґрунтовну підставу вважати: визначальною якістю творчої особистості є її творча активність, що розглядається як інтегративна характеристика особистості, в якій, з одного боку, відображені нові глибокі утворення в структурі особистості (творчі потреби, мотиви, вимоги), а з іншого – знаходять свій вираз якісні зміни в діяльності, яка стає цілеспрямованою, продуктивною. Творча активність як характеристика особистості сучасного фахівця дістала психологічне обґрунтування в працях Б.Ананьєва, О.Бодальова, У.Джемса, О. Ковальова, Г.Костока, Ж.Піаже, С.Рубінштейна; сучасні вимоги до реалізації особистісно орієнтованого навчання сформульовані в працях К.Абульханової-Славської, Л. Анциферової, І. Бега, С. Бондаревської, В. Давидова, С. Кузьмевича, В.Моляки, С.Максименка, В. Серікова, І. Якиманської; основи творчості, розвитку і ціннісної орієнтації розглядали С. Анісімов, І. Кон, А. Матюшкин; теорію мотивації – Л. Виготський, О.М. Леонтьєв і ін. Але проблема формування творчої особистості в навчально-виховному процесі залишається досі неналежно розкритою.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні питання формування творчої особистості, визначенні мотиваційних чинників, що впливають на розвиток творчої активності студента в навчально-виховному процесі.

Успішність навчання залежить не лише від здібностей студента, правильного підбору форм і методів викладання нового матеріалу викладачем, а й від розвитку мотиваційних потреб студентів. Майбутній фахівець має не лише вчитися, а й прагнути до цього. У свою чергу викладач не повинен пропонувати алгоритм "що" будемо вчити, а насамперед "для чого це необхідно мені". Творча особистість виявляється в активній багатогранній діяльності людини, що полягає в засвоєнні і накопиченні знань, умінь, явищ, фактів у відповідній галузі матеріального і духовного виробництва, що є базою для інтелектуального пошуку, у наявності в неї культури мислення, постійного розширення бази знань для експериментування. Творчі здібності особистості являють собою категорію психології і характеризуються як психологічні особливості людини, від яких залежить набуття знань, умінь і навичок. Творчі здібності людини, її обдарованість, задатки, які притаманні будь-якій людині, створюють лише передумови для виникнення і розвитку творчого процесу. Завдання особистості, колективу – розкрити і розвинути їх. А.К.Маркова вважає, що спрямованість студента на різні сторони навчальної діяльності є мотиви навчання, які можна поділити на 2 великі групи мотивів.

І. Пізнавальні мотиви, які пов'язані з змістом навчальної діяльності і процесом її виконання: широкі пізнавальні мотиви, які орієнтують студента на оволодіння новими знаннями та навчально-пізнавальні мотиви, які орієнтують студента на оволодіння способами добування знань: інтерес до прийомів самостійного добування знань, до методів наукового пізнання, до способів саморегуляції навчальної роботи, раціональній організації праці; мотиви самоосвіти.

ІІ. Соціальні мотиви, які пов'язані з різними соціальними взаємодіями студента з іншими людьми: широкі соціальні мотиви: намагання одержати знання, щоб принести користь суспільству, почуття відповідальності за навчання, добре підготуватись до певної професії; вузькі соціальні (позиційні) мотиви: зайняти позицію, місце у стосунках з людьми, заслужити авторитет, одержати схвалення; мотиви соціального співробітництва.

Пізнавальні і соціальні мотиви бувають різними за якістю. З цієї точки зору виділяють змістовні та динамічні мотиваційні характеристики. Змістовними характеристиками мотивів виступає: наявність особистісного змісту навчання для студента, наявність дєвості мотиву, місце мотиву в загальній структурі мотивації, самостійність виникнення і прояву мотиву (зовнішній – внутрішній мотив), рівень усвідомлення мотиву, ступінь поширення мотиву на різні предмети, форми завдань. Динамічними характеристиками мотивів є: стійкість, емоційне забарвлення, сила мотиву, швидкість його виникнення [4]. Формування творчої активності особистості майбутнього фахівця обумовлює необхідність органічної єдності утворення, навчання і виховання, інтеграції навчальної, науково-дослідної і виховної роботи в межах цілісного педагогічного процесу. Нині це одна з головних вимог комплексного підходу, і впливає вона із сутності багатобічних задач, які стоять перед вищою школою в умовах якісного відновлення суспільства [5].

Аналіз причин низької успішності в навчанні свідчить, що й серед студентів, які "не встигають", є особистості з високим рівнем інтелекту та непересічними здібностями. Здібності – не константне утворення, вони розвиваються в діяльності і є її функцією. Якщо студент включений у діяльність – здібності розвиваються. Не надає достатньої уваги навчанню – здібності деградує. Очевидно, причина низького рівня успішності полягає не в тому, що студент не має здібностей, а, передусім, у мотивації. Часто справа не в професійних знаннях, умінь чи навичках викладача. Усе ніби гаразд – педагог знає свою справу, добре володіє методичними навичками, а студенти думають лише про оцінку та про те, як би швидше закінчилась лекція. Структура мотивів студента, що формується в період навчання, є стрижнем особистості майбутнього фахівця. Отже, розвиток позитивних навчальних мотивів – невід'ємна складова процесу навчання і виховання студентів. Для ефективної практичної роботи в цьому напрямку потрібне ґрунтовне вивчення закономірностей розвитку навчальної мотивації студентів. Мотиви навчальної діяльності студентів поділяють на внутрішні і зовнішні. До внутрішніх належать: суспільна значущість навчання; професійні мотиви, що відображають значення навчальної діяльності для оволодіння майбутньою професією; пізнавальні, пов'язані з проблемою в нових знаннях. Зовнішні мотиви зорієнтовані на цінності, що лежать поза навчальною діяльністю: мотиви матеріального заохочення; особисті інтереси, пов'язані з одержанням диплома, побоювання стягнень через неуспішність; мотиви спілкування, престижу серед студентів тощо. По-справжньому позитивно впливають на діяльність студентів внутрішні мотиви. Залежно від впливу, які мають внутрішні і зовнішні мотиви, психологи поділяють студентів на чотири групи: 1) студенти з вираженою професійною і предметною мотивацією; 2) з вираженою професійною, але слабкою предметною мотивацією; 3) лише з предметною мотивацією; 4) без предметної і професійної мотивації.

Під час спеціального дослідження ролі мотивів у відріжених студентів було виявлено 94,7 % осіб четвертої групи і лише 6,9 % – першої. Механізмом формування навчальної мотивації є вироблення єдиної структури цілей навчальної діяльності. Саме тому велику роль відіграє вчасне і систематичне формулювання викладачем цілей навчання, які студенти мають прийняти і спрямувати свою діяльність на їх досягнення. Важливе значення при цьому має правильна організація педагогічної взаємодії між викладачем і студентом. У психології вищої школи вчені виділяють такі принципи організації взаємодії: діалогізації, проблематизації, персоналізації, індивідуалізації і диференціації.

Відповідно до *принципу діалогізації*, заняття (як практичне, так і лекційне) не повинно перетворюватись на просте повідомлення знань. Його слід будувати як обговорення різних поглядів, як спільний пошук істини, тобто у формі діалогу, а не монологу викладача. У процесі педагогічного співробітництва, творчого обговорення теоретичних і практичних аспектів проблеми в студентів формуватимуться, актуалізуватимуться пізнавальні, професійні й соціальні мотиви. *Принцип проблематизації* передбачає систематичне створення проблемних ситуацій, умов для самостійного визначення і постановки студентами пізнавальних завдань. *Принцип персоналізації* застерігає від того, щоб особисте спілкування викладача зі студентом не підмінялося рольовим, а відбувалося в умовах партнерства. *Принцип індивідуалізації і диференціації навчання* дає змогу враховувати індивідуальні особливості та інтереси студентів, створювати максимально сприятливі умови для розвитку їхніх здібностей і нахилів.

З перших тижнів навчання необхідно розкривати перед студентами суспільну значущість обраного ними фаху і необхідність розвитку своїх професійних якостей. Така робота має включати різні форми: зустрічі, дискусії, "круглі столи", вікторини, спілкування з визнаними і авторитетними спеціалістами, з випускниками минулих років тощо. Усе це сприятиме посиленню внутрішньої і зовнішньої мотивації студентів. А.Н. Лук виділяє такі творчі здібності особистості: пов'язані з мотивацією (інтереси схильності); пов'язані з темпераментом (емоційність); пов'язані з розумовими здатностями [3, с.15].

Підготовка ініціативних і творчо мислячих спеціалістів має здійснюватися на основі реальної єдності навчально-виховного процесу, науково-дослідної роботи і соціально-політичної діяльності студентів. У будь-якому змістовному вигляді творчої діяльності є два рівні: репродуктивний і продуктивний. Для зручності їх часто називають репродуктивною і продуктивною діяльністю. Репродуктивна діяльність спрямована на одержання відомими засобами наперед визначеного результату і полягає в стереотипному тиражуванні одного й того самого. Продуктивна діяльність – це або створення нових цінностей, або досягнення, одержання відомого результату новими, більш ефективними способами і засобами. Ці два типи діяльності не можна протиставляти, відривати один від одного. Продуктивна діяльність неможлива без своєї основи – репродуктивної.

На підставі узагальнених результатів значної кількості досліджень проведемо порівняльний аналіз особливостей внутрішньої і зовнішньої мотивації. Виявляється, що при **внутрішній мотивації** бажання працювати є стійким і тривалим, студенти обирають для себе складні завдання, краще виконують творчі завдання, що вимагають нестандартного підходу. Діяльність внутрішньо мотивованих цілей характеризується високою креативністю і супроводжується емоціями радості та задоволення. Студенти успішно засвоюють навчальну програму, краще розуміють теоретичний матеріал, у них поліпшуються мнемічні

процеси, зростає рівень самоповаги. Тоді як при **зовнішній мотивації** поведінка є нестійкою, вона зникає разом із підкріпленням. Зовнішньо мотивовані студенти обирають найпростіші завдання для швидшого отримання винагороди, знижується якість і швидкість виконання творчих завдань. Вони краще виконують стандартні завдання, при цьому знижується рівень креативності та спонтанності, з'являються негативні емоції. Тип організації педагогічного процесу має принципове значення в вихованні і розвитку творчої активності. Тому комплексний підхід до її розвитку нерозривно пов'язаний із забезпеченням єдності методологічних і організаційно-методичних основ педагогічного процесу [5].

У ході нашого дослідження було встановлено, що успішність формування творчої активності залежить від сукупності дидактичних умов: орієнтації педагогічного процесу на розвиток особистості студента відповідно до його можливостей і здібностей; наявності стійкої позитивної мотивації діяльності; постановки дидактичних завдань у формі рольової перспективи; організації навчальної роботи у вигляді імітаційно-ігрової і проблемно-ситуаційної моделі; використання дидактичної технології, побудованої на принципах рольової перспективи, особистісно-діяльнісного підходу до організації навчального процесу; створення освітнього середовища, яке забезпечує кожному студенту вільний вибір навчальних ролей, психологічний комфорт і ситуацію успіху.

Дотримання вищезгаданих дидактичних умов забезпечує результативність вивчення дисциплін у процесі формування творчої активності майбутніх фахівців. Тому нами пропонуються наступні шляхи формування мотивації студентів до навчання та підвищення їх навчальних досягнень:

1. Щоденна увага до кожного студента, визнання його особистості.
2. Своєчасна ліквідація прогалин у знаннях і організація оперативної допомоги кожному, хто відстає в навчанні.
3. Формування мотивації навчання як необхідного стимулу бажання студента до навчання.
4. Перехід до інноваційних методів навчання, що дають можливість розкрити потенційні можливості кожного студента, повірити у власні сили.
5. У підготовці будь-якої теми навчальний матеріал поділяти на кілька блоків.
6. Вивчення умов, в яких виховується кожна особистість, урахування їх у навчальній діяльності.
7. Співпраця з батьками, спільне формування культури сім'ї.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Нині мотив і мотивація перестали бути психологічними термінами, про необхідність мотивування навчальної діяльності з'являється багато досліджень, адже саме від цього залежить подальший прогрес суспільства. Демократизація життя у виші, розвиток самоуправління науково-педагогічних та студентських колективів створюють можливості для розвитку творчої активності студентів та викладачів. Але розвиток демократичних начал у педагогічному процесі передбачає підвищення особистої відповідальності кожного викладача за виховання творчої особистості. Формування творчих фахівців майбутнього, здатних використовувати власний творчий потенціал, - завдання складне, і його вирішення залежить від умінь всіх учасників навчального процесу координувати спільну діяльність.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Выготский Л.С.* Педагогическая психология / Л.С. Выготский. – Москва, 1996. – 243 с.
2. *Дружинин В. Н.* Психология общих способностей / В.Н. Дружинин. – СПб.: Питер, 1999.
3. *Лук А.Н.* Психология творчества А.Н. Лук. – М.: Наука, 1978. – С. 15.
4. *Маркова А.К.* Формирование мотивации учения в школьном возрасте / А.К. Маркова. – М., 1983.
5. Психология творческих путей модернизации освіти / З доповіді С.Максименка на загальних зборах АПН України // Дошкільне виховання. – №1. – 2005. – С.3-5.

Подано до редакції 02.06.10

РЕЗЮМЕ

У статті розглядається питання формування творчої особистості студента. Визначено низку прийомів, які дозволяють забезпечити необхідний рівень творчої сформованості особистості. Обґрунтовані деякі аспекти впливу мотивації як головного чинника у формуванні творчої активності студента в навчальному процесі. Запропоновані шляхи формування мотивації студентів до навчання та підвищення їх навчальних досягнень.

Ключові слова: творча особистість, творчі здібності, технологія навчання.

Е.В. Стецишина

МОТИВАЦИЯ В ОБУЧЕНИИ КАК ГЛАВНЫЙ ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ТВОРЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ ЛИЧНОСТИ РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается вопрос формирования творческой личности студента. Определен ряд приемов, которые помогают обеспечить необходимый уровень творческой сформированной личности. Обоснованы некоторые аспекты влияния мотивации как главного фактора в формировании творческой активности студента в образовательном процессе. Предлагаются пути формирования мотивации студентов в обучении и повышении их учебных достижений.

Ключевые слова: творческая личность, творческие способности, технология обучения.

O.V. Stetsyshina

MOTIVATION OF EDUCATION AS A MAIN FACTOR OF FORMING CREATIVE PERSONAL ACTIVITY SUMMARY

The article analyzes the issue of forming a student's creative personality. It presents some ways providing the necessary level of formation of a creative personality; substantiates some aspects of influence of motivation as a main factor in forming student's creative activity in educational process. The author suggests some ways of forming students' motivation for education and improving their academic achievements.

Keywords: creative personality, creative abilities, educational technology.